УДК 595.785
ББК 28.6 Б 52

Роман Бідичак, Артур Сіренко

ПОВІ ВИДИ РОДУ *AGROCHOLA (NOCTUIDAE, LEPIDOPTERA)* ДЛЯ ФАУНИ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

Проведено дослідження видового складу Noctuidae букових пралісів Угольско-Широколужанського масиву Карпатського Біосферного Заповідника. Було виявлено 4 нових види роду Agrochola для Українських Карпат. Це, зокрема, такі види: Agrochola humilis (Denis & Schiffermüller, 1775), Agrochola litura (Linnaeus, 1761), Agrochola helvola (Linnaeus, 1758), Agrochola lota (Clerck, 1759). Отже, видовий склад роду Agrochola в Українських Карпатах налічує 5 видів.

***Ключові слова**: Agrochola, Noctuidae, Lepidoptera, Insecta.*

Вступ

Біорізноманіття совок Українських Карпат на сьогодні вивчено недостатньо. На відміну від Кримських гір та східних регіонів України фауністичні дослідження у даному напрямку в Карпатах проводились у значно менших масштабах. Фауні *Noctuidae* в монтанних екосистемах характерний значний рівень мозаїцизму. Таким чином, унаслідок фрагментарності та локальності досліджень біорізноманіття даної родини на карпатських теренах у минулому видовий склад цієї групи комах ще остаточно не з'ясований.

Вивчення видового складу родини *Noctuidae* гірських біоценозів необхідно здійснювати з метою моніторингу за станом монтанних екосистем. Актуальним також є дослідження екологічних особливостей совок в умовах Українських Карпат із метою прогнозування та попередження масових спалахів шкідників лісового господарства, а також упровадження запобіжних заходів для охорони рідкісних та зникаючих видів.

Перші значні дослідження видового складу совок Українських Карпат розпочалися ще у XIX столітті. Так, зокрема, М.Новицьким (Nowicki, 1860, 1865) було досліджено північно-східну частину передгір'я Карпат. Дані щодо біорізноманіття фауни совок околиць Ворохти, Яремча, Микуличина знаходимо у працях Штекля (Stöckl, 1908, 1911, 1922, 1925, 1936), Романишина (Romaniszyn, 1930), Кауцького (Kaucki, 1926, 1929), Святкевича (Świątkiewicz, 1924). Наступним етапом у вивченні совок Українських Карпат були три ентомологічні експедиції Київського університету в 1956 – 1959 рр., учасниками якої був зібраний матеріал в Івано-Франківській, Чернівецькій, Закарпатській та інших областях, було проведено дослідження на Яблунецькому перевалі. Результати обробки цих зборів опубліковані в монографіях і статтях (Ключко, 1963, 2001). Сьогодні найменш дослідженими залишаються прикордонні з Румунією території Українських Карпат. Фауна *Noctuidae* Румунії нараховує 650 видів совок (Rakosy, 1997). Деякі з цих видів, ймовірно, можуть бути виявлені й на території України.

© Р.Бідичак, А.Сіренко

Матеріали й методи

В основу даної статті лягли результати досліджень, які проводились протягом 2006 року в рамках наукового проекту "Дослідження біорізноманіття пралісів Українських Карпат". Зокрема, вивчався видовий склад родини *Noctuidae* в Уголько-Широколужанському масиві Карпатського Біосферного Заповідника. Стаціонар дослідження знаходився поблизу с. Мала Уголька на висоті 410 м над рівнем моря. На даній території поширені букові ліси, в яких бук (*Fagus sylvatica*) утворює монодомінантні асоціації клімаксового характеру. Унаслідок інтенсивного природного поновлення та високої життєвості спостерігається тенденція до витіснення ним інших деревних порід, у тому числі таких типових супутників бука, як ясень (*Fraxinus excelsior*), явір (*Acer pseudoplatanus*), в'яз (*Ulmus scabra*) (Стойко, Заєць, 1980).

Відлов комах здійснювався вночі з використанням світлової пастки. Використовувалось світло видимого та ультрафіолетового спектра.

Об'єктом досліджень були совки роду *Agrochola* Hübner, 1821. Даний рід належить до підродини *Hadeninae* найбільшої у родині *Noctuidae*. Досліджуваний рід поліфілетичного походження, налічує більш ніж 70 описаних видів.

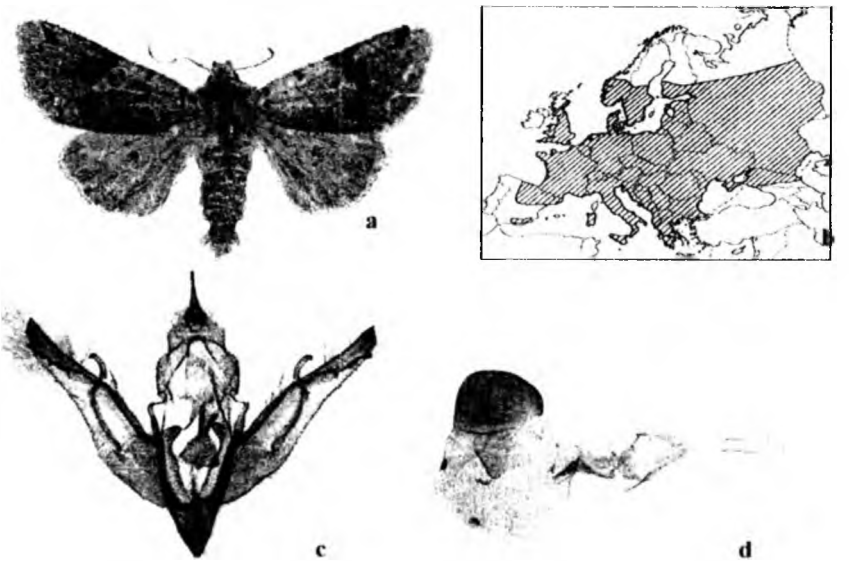

Рис. 1. *Agrochola litura* (Linnaeus, 1761): a – зовнішній вигляд імаго; b – приблизне поширення виду у Європі; c – будова геніталій самця; d - будова геніталій самки.

Результати й обговорення

На сьогоднішній день у фауні України відомо 9 видів совок роду *Agrochola* (Ключко, 2001). Ще донедавна у фауні Українських Карпат було відомо лише один вид роду – *Agrochola circellaris* (Hufnagel, 1766). Це транспалеарктичний вид, який широко розповсюджений в Україні й зустрічається досить часто.

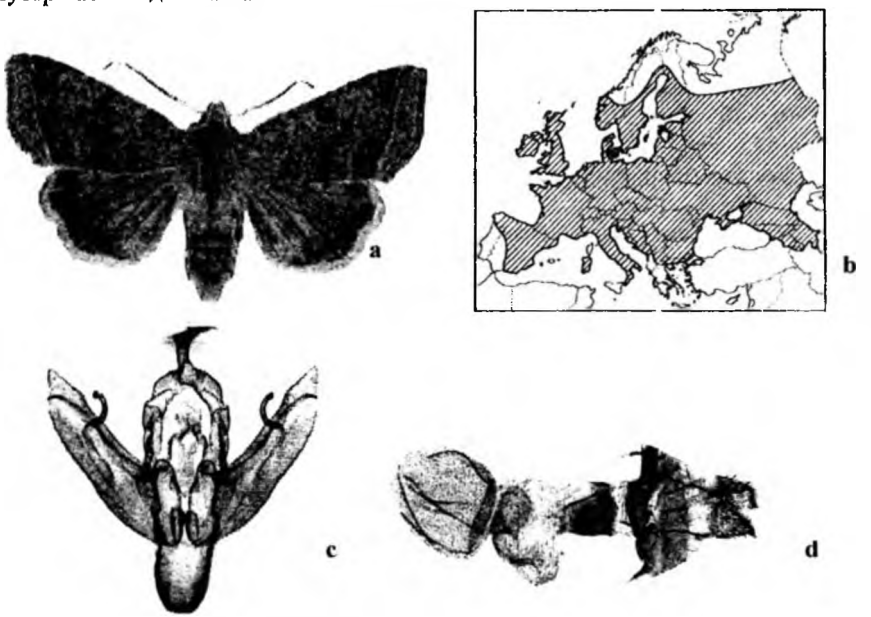

Рис. 2. *Agrochola lota* (Clerck, 1759): a – зовнішній вигляд імаго; b – приблизне поширення виду у Європі; c – будова геніталій самця; d – будова геніталій самки.

У результаті проведених досліджень було знайдено 4 нових види роду *Agrochola* для фауни Українських Карпат. Далі наводиться перелік та коротка характеристика цих видів:

Agrochola litura (Linnaeus, 1761) – середземноморський вид, в Україні широко розповсюджений. Відомі знахідки у Львівській, Тернопільській, Чернівецькій, Вінницькій, Житомирській, Київській, Чернігівській, Черкаській, Миколаївській, Полтавській, Запорізькій, Харківській, Донецькій областях та у Криму. Вид досить рідкісний (Ключко, 2001).

Зовнішній вигляд імаго, будова геніталій та поширення у Європі зображені на рисунку 1.

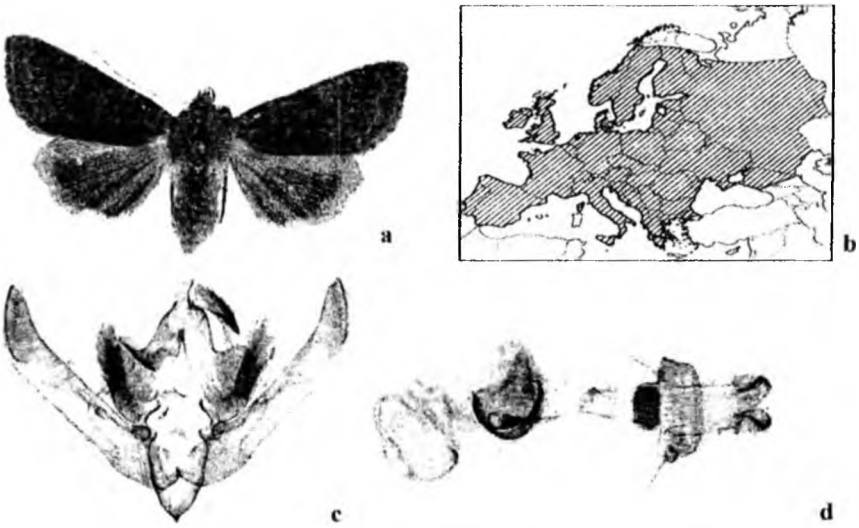

Рис. 3. *Agrochola helvola* (Linnaeus, 1758): a – зовнішній вигляд імаго; b – приблизне поширення виду у Європі; c – будова геніталій самця; d – будова геніталій самки

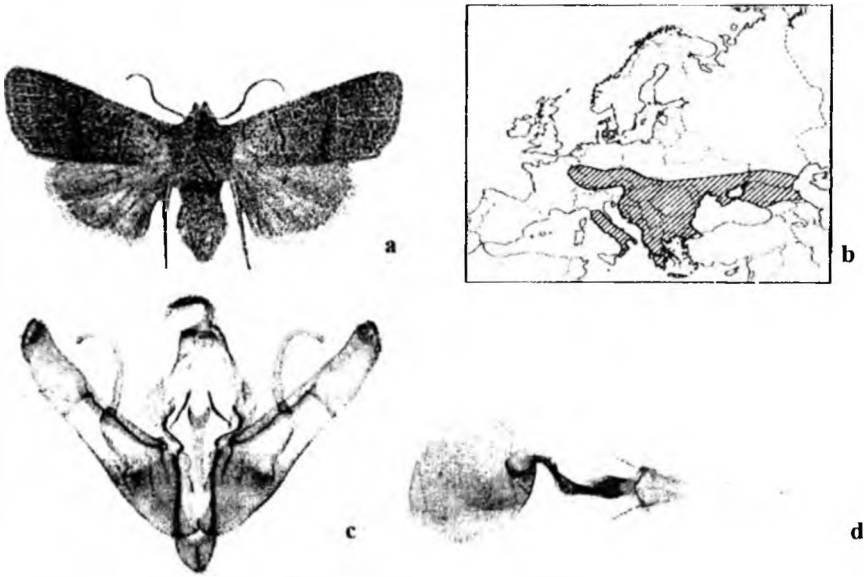

Рис. 4 *Agrochola humilis* (Denis & Schiffermüller, 1775): a – зовнішній вигляд імаго; b – приблизне поширення виду у Європі; c – будова геніталій самця; d – будова геніталій самки

Розвивається в одному поколінні, імаго літає з кінця серпня й до кінця жовтня. Зимують яйця. Гусінь живе з квітня по червень, живиться на *Salix*, *Betula*, *Prunus spinosa*, *Rosa*, *Vaccinium myrtillus*, *Rumex* та інших рослинах. Поліфаг, гусені характерне явище канібалізму. Доросла гусінь діапазує 1,5–2 місяці, після чого заляльковується. Зустрічається у лісах, парках, садах, лісополосах (Ronkay, Yela, Hreblay, 2001).

Agrochola lota (Clerck, 1759) – західнопалеарктичний вид, в Україні розповсюджений локально на значних територіях, рідкісний. Відомі знахідки у Львівській, Тернопільській, Хмельницькій, Житомирській, Київській, Черкаській, Чернігівській, Сумській, Харківській, Донецькій областях та у Криму (Ключко, 2001).

Зовнішній вигляд імаго, будова геніталій та поширення у Європі зображені на рисунку 2.

Розвивається в одному поколінні, імаго літає з кінця серпня по жовтень. Зимують яйця. Гусінь живе з квітня по липень, живиться серед сплетених між собою шовковою ниткою листків *Salix fragilis*, *Populus*, *Alnus*. Гусені характерний канібалізм. Доросла гусінь діапазує біля 2,5–3 місяців, а потім заляльковується. Зустрічається у лісах, парках, садах (Ключко, 2001).

Agrochola helvola (Linnaeus, 1758) – західнопалеарктичний вид, локально й рідко зустрічається на Поліссі, в Лісостепу, Степу і Криму. Зокрема, відомий з Львівської, Тернопільської, Хмельницької, Вінницької, Житомирської, Київської, Чернігівської, Черкаської, Харківської, Запорізької, Донецької областей (Ключко, 2001).

Зовнішній вигляд імаго, будова геніталій та поширення у Європі зображені на рисунку 3.

Розвивається в одному поколінні, імаго літає з кінця серпня по жовтень, у Криму до листопада, особини, які перезимували, літають у травні. Зимують яйця та імаго. Гусінь живе з квітня по червень, живиться листям *Quercus, Prunus spinosa* та іншими деревами й кущами, завершує розвиток на *Taraxacum* та інших трав'янистих рослинах. Гусені характерний канібалізм. Гусінь, яка перестала живитись, діапазує біля двох місяців, потім заляльковується. Зустрічається у дубових лісах, парках (Ronkay, Yela, Hreblay, 2001).

Agrochola humilis (Denis & Schiffermüller, 1775) – середземноморський вид, в Україні поширений тільки у Криму, зустрічається локально й рідко.

Зовнішній вигляд імаго, будова геніталій та поширення у Європі зображені на рисунку 4.

Розвивається в одному поколінні, імаго літає у вересні-жовтні. Зимують яйця. Гусінь живе у травні-червні, в I–II віці живиться на *Crataegus*, у середньому і старшому віці – на *Taraxacum, Sonchus oleraceus* та інших трав'янистих рослинах. Доросла гусінь діапазує біля 2,5–3 місяців, потім заляльковується. Зустрічається на лісових галявинах, у парках, садах (Ronkay, Yela, Hreblay, 2001).

Усі виявлені види роду *Agrochola* належать до осінньої фенологічної групи (I) совок.

Висновки

Унаслідок проведених досліджень було знайдено 4 нових види совок роду *Agrochola* в Українських Карпатах, це, зокрема: *Agrochola humilis* (Denis & Schiffermüller, 1775), *Agrochola litura* (Linnaeus, 1761), *Agrochola helvola* (Linnaeus, 1758), *Agrochola lota* (Clerck, 1759). Отже, видовий склад совок даного роду в Українських Карпатах налічує 5 видів.

1. Добровольский В.Б. Фенология насекомых. – М.: Наука, 1969. – 450 с.
2. Ключко З.Ф., Плющ И.Г., Шешурак П.П. Аннотированный каталог совок (Lepidoptera, Noctuidae) фауны Украины. – К.: Ин-т зоологии НАН Украины, 2001. – 884 с.
3. Ключко З.Ф. Совки западных областей Украины. – К.: Изд-во Киевского университета, 1963. – 174 с.
4. Стойко С.М., Засць З.С. Охорона природи Українських Карпат та прилеглих територій. – К.: Наукова думка, 1980. – С. 113–132.
5. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Дидух Я.П., Дубына Д.В. и др. Продромус растительности Украины. – К.: Наукова думка, 1991. – 268 с.
6. Kaucki T. Większe rzadsze lub nowe dla Małopolski, I–III // Lwów: Pol. pis. ent. – 1926. – T. V. – № 1–2. – P. 101–104.
7. Kaucki T. Większe rzadsze lub nowe dla Małopolski, I–III // Lwów: Pol. pis. ent. – 1929. – T. VII. – № 1–4. – P. 86–88.
8. Nowicki M. Enumeratio lepidopterorum Haliciae orientalis. – Leopoli, 1860. – 269 p.
9. Nowicki M. Beitrag zur Lepidopterenfauna Galiziens // Verh. d. k. k. zool.-botan. Ges. in Wien. – 1865. – Bd. XV. – P. 175–179.
10. Rakosy L. Die Noctuiden Rumaniens (Lepidoptera, Noctuidae). – Linz, 1997. – V.I. – 648 p.
11. Romaniszyn J., Schille F. Fauna motyli Polski. T.1. // Prace monograficzne kom. fiz. P.A.U. – 1930. – T. 6. – P. I–552.
12. Ronkay L., Yela J.L., Hreblay M. Noctuidae Europaea 5. Hadeninae II. – Apollo Books, 2001. – 452 p.
13. Stöckl A. Motyle (Lepidoptera) rzatsze I nowe, zebrine w latach 1903 do 1907 w okolicy Lwowa, Zolkwi, Mikuliczyna, Zakopanego i t. d. // Lwow: Kosmos. – 1908. – V. XXXIII. – S. 48–52.
14. Stöckl A. Motyle (Lepidoptera) rzatsze I nowe, zebrine w latach 1908 do 1910 w okolicy Lwowa, Janowa, Mikuliczyna i Worochty, II // Lwow: Kosmos. – 1911. V. XXXV. – S. 89–96.
15. Stöckl A. Motyle (Lepidoptera) rzatsze I nowe, zebrine w latach 1911 do 1921 w okolicy Lwowa, Janowa, Mikuliczyna i Worochty, III // Lwow: Pol. pis. ent. – 1922. – V.I. – S. 55–67.
16. Stöckl A. Motyle (Lepidoptera) rzatsze I nowe, zebrine w latach 1922 do 1925 w okolicy Lwowa, Janowa i Worochty, IV. // Lwow Pol. pis. ent. – 1925. – V.VII. – P. I–4.
17. Stöckl A. Motyle rzatsze i nowe, zebrine w latach 1926 do 1934 w okolicy Lwowa, Janowa i Worochty, VI // Spr. Kom. fiz. P.A.U. – 1936. – V. LXX. – P. 1–15.
18. Świątkiewicz M. Motyle rzadsze I nowe dla Polski, zebrine w ostatnich latach // Lwow. Pol. pis. ent. – 1924. – V. III – P. 3.

Biotvariety of Noctuidae fauna in Ugolka-Chirokiylug district of the Carpathian Biosphere Reserve was researched. During this study we discovered 4 new species of genus Agrochola for the fauna of Ukrainian Carpathians. Species list: Agrochola humilis (Denis & Schiffermüller, 1775), Agrochola litura (Linnaeus, 1761), Agrochola helvola (Linnaeus, 1758), Agrochola lota (Clerck, 1759).

Key words: *Agrochola, Noctuidae, Lepidoptera, Insecta.*